

B:69

ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΤΟΣ ΙΓ'

ΑΘΗΝΑΙ, ΜΑΪΟΣ 1912

ΑΡΙΘ. 1.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δημόδης αρχιτεκτονική υπό Έμμαν. Α. Κριεζή.
 Ὁ Γοργολόπταμος καὶ τὸ ἐργοστάσιον τῆς ἀγγλο-
 ἰταλικῆς Ἐταιρείας «Γοργός» ὑπὸ Α. Κωνσταντίνου.
 Οἰκονομολογικαὶ τινες παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ προ-
 διορισμοῦ τῶν διαστάσεων τῶν ἀγωγῶν τῶν ἠλεκτρι-
 κῶν δικτύων (συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου) ὑπὸ Ἰάσλ.

ΔΗΜΩΔΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Πρὸ πολλοῦ ἤδη ἤρξατο γενομένη σοβαρὰ
 ἐργασία σχετικῶς μετὰ τὴν μελέτην τῆς Ἑλληνι-
 κῆς λαογραφίας. Συλλέγονται τὰ δημῶδη ἀπο-
 φθέγματα, αἱ παραδόσεις καὶ τὰ τοιαῦτα, συλ-
 λέγονται τὰ δημῶδη ποιήματα, μελετᾶται ἡ
 δημῶδης μουσική, ἐσχάτως ἤρξαντο μελετᾶ-
 μενοι καὶ οἱ δημῶδεις χοροὶ. Ἀλλὰ παραδόξως
 μέχρι τοῦδε δὲν ἐγένετο λόγος περὶ ἐνὸς τῶν
 σπουδαιότερων ἴσως μερῶν τῆς λαογραφίας
 τούτεστι περὶ τῆς δημῶδους τέχνης ἐν γένει.
 Ἡ ἑλληνικὴ δημῶδης τέχνη εἶναι κατ' ἐξοχὴν
 ἐνδιαφέρονσα. Μετὰ τὰς δύο ἀδελφὰς τέχνας τὴν
 ζωγραφικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν, αἵτινες τὰ πρό-
 τυπὰ τῶν εὐρίσκουσιν εἰς τὴν Φύσιν, σκοπὸς
 δὲ τῶν ἔργων τῶν εἶναι ἡ ἐξυπηρετήσις ψυχι-
 κῶν καὶ πνευματικῶν ἀναγκῶν, ἡ δημῶδης τέ-
 χνη δύναται τις νὰ εἴπῃ σχεδὸν οὐδόλως ἀσχο-
 λεῖται τὰς μεταχειρίζεται σπανίως μόνον ὡς δια-
 κοσμητικῆς. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, ἣτις
 ἀπ' εὐθείας βάσιν ἔχει τὴν δημιουργικὴν δύ-
 ναμιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ παρουσιάζει τὸ ὑπ'
 αὐτῆς δημιουργηθὲν ὡς τελείως νέαν μορφήν,
 σκοπὸς τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν
 ὕλικῶν ἀναγκῶν, ἡ δημῶδης τέχνη διαρκῶς
 ἠσοχλήθη, καθὼς καὶ μετὰ τὰς συγγενεῖς πρὸς
 αὐτὴν τέχνας, τὴν ἐπιπλασοῦσαν, χαλκουργίαν,
 χρυσοχοίαν, ὑφαντικὴν κτλ. Ἐνταῦθα θ' ἀνα-
 φέρωμεν ὀλίγα σχετικῶς μόνον μετὰ τὴν δημῶδη
 ἀρχιτεκτονικὴν.

Εἰς ὅλας τὰς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς
 Ἑλλάδος αἱ πατριαρχικαὶ οἰκίαι τῶν προυχόν-
 των ὡς καὶ αἱ τῶν ἀπλῶν χωρικῶν αὐταὶ καθ'
 ἑαυτὰς, ἡ ἐπίπλωσις τῶν καὶ τὰ λοιπὰ ἐν αὐ-
 ταῖς σκευὴ εἶναι ἔργα τῆς δημῶδους τέχνης.
 Ὅπως ὑπάρχουσιν ἀριστοτεχνήματα μεταξὺ τῶν
 δημοτικῶν ποιημάτων, οὕτω δὲν ὑπάρχει ἀμ-
 φιβολία ὅτι καὶ μεταξὺ τῶν ἔργων τούτων τῆς
 δημῶδους τέχνης θὰ εὐρεθῶσι τοιαῦτα. Ὅπως
 πλουσία εἰς εἰκόνας καὶ ποικίλη εἶναι ἡ ἑλλη-
 νικὴ φύσις τόσον ποικίλα εἶναι καὶ τὰ ἐξ αὐ-
 τῆς ἐπιρραζόμενα ἔργα τῆς τέχνης, ἀρκεῖ ν' ἀνα-
 λογισθῇ τις ὅτι ἄλλως κτίζει τὴν οἰκίαν του
 ὁ κάτοικος τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων, ἄλλως
 ὁ τῶν ὄρειων μερῶν καὶ ἄλλως ὁ τῶν πε-
 δινῶν.

Ἀυστηρῶς πάντα ταῦτα τὰ ἀντικείμενα τῆς
 τέχνης εἶναι φθαρτὰ, τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἀ-
 πόλονται καὶ συνεχῶς ἀπόλλυνται χωρὶς οὐδεὶς
 νὰ τὰ προστατεύῃ, οὐδὲ κἂν νὰ τὰ λυπηθῆται.
 Ἐν τούτοις εἰς ἄλλα πεπολιτισμένα ἔθνη κο-
 λλοσσιαία γίνεται ἐργασία πρὸς περισυλλογὴν
 καὶ μελέτην τῆς λαϊκῆς τῶν τέχνης. Εὐρίσκει
 τις σχετικῶς μετὰ αὐτὴν ὀλόκληρον βιβλιογρα-
 φίαν. Ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ, Δανίᾳ κλ. περι-
 συλλέγονται τ' ἀντικείμενα ταῦτα εἰς μουσεῖα,
 ἔχουσι μεταφερθῆ εἰς αὐτὰ ὀλόκληρα δωμάτια
 χωρικῶν, εἰκόνας, σχεδιαγράμματα καὶ προπλά-
 σματα ὀλοκλήρων οἰκιῶν.

Σκοπὸς τῆς μελέτης τῆς δημῶδους τέχνης
 δὲν εἶναι μόνον τὸ νὰ μάθωμεν τὴν ἱστορίαν
 τῆς ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ διδαχθῶμεν πῶς νὰ τὴν
 συνδράμωμεν εἰς τὴν περαιτέρω αὐτῆς ἐξέλιξιν,
 ἀφίνοντες αὐτὴν νὰ διανύῃ τὴν φυσικὴν τῆς
 τροχίαν προφυλάσσοντες αὐτὴν ἀπὸ ἐκτροχίαςιν.

Σήμερον μεταφυτεύονται εἰς τὰ χωρία καὶ
 τὰς ἐξοχὰς τὰ οἰκοδομικὰ ὑποδείγματα τῶν πό-
 λεων, ἅτινα εἰς οὐδεμίαν ὁμοίαν καὶ ἁρμονίαν
 εὐρίσκόμενα μετὰ τὴν περιβάλλουσαν αὐτὰ φύσιν
 μᾶς ἀναγκάζουσι νὰ ὑποφέρωμεν τὰς μεγαλει-
 τέρας αἰσθητικὰς παραφωνίας. Οἱ δὲ ἀντιλαμ-

βανόμενοι τὸ τοιοῦτον καὶ ἐπιζητοῦντες τύπους οἰκοδομῶν περισσότερο ἀρμοζοντας πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἐσοχῆς, μεταφέρουσι καὶ παρεμβάλλουσι τοιοῦτους εἰς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν, ἐξ Ἑλβετίας, Τυρόλου καὶ ἀναλόγων μερῶν ἢ ἐξ Ἰταλίας τὰς βίλλας τῆς ἀναγεννήσεως, αἵτινες ἰσχύουσιν ὡς Ἑλληνικαί. Ἐν τούτοις ἐκείνη ἢ ἐσοχικὴ οἰκία θὰ εὐρίσκειται ἐν μεγαλειτέρα ἀρμονίᾳ μὲ τὴν περιβάλλουσαν φύσιν καὶ θὰ φαίνεται ὡς ν' ἀνεφύη ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἥτις θὰ προκύψῃ δι' ἐξελίξεως ἀπὸ τὰ ἀρχοντόσπιτα τῶν ἑλληνικῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων, ἅτινα εἶναι ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς δημώδους τέχνης.

Καίτοι δὲν μᾶς εἶναι ἀδιάφορος ἢ συμμετοχὴ τῶν ἀστῶν εἰς τὰ θέλητρα τῆς Φύσεως καὶ τῆς ἐσοχῆς, ἐπιδιώκομεν τὴν βελτίωσιν ταύτης ἐν τῇ ἀτομικῇ μορφῇ τῆς καὶ ὡραιότητι πρὸς χάριν αὐτῶν τοῦτων τῶν χωρικῶν, ἐν οἷς πρέπει νὰ ἐνισχυθῇ ἢ πεποιθήσῃς ὅτι, ὅταν τὰ πάντα εἶναι καλῶς διατεταγμένα ἐν τῇ ἐσοχῇ ἂν καὶ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις δὲν δύναται αὕτη νὰ παράσῃ ἐξ ἴσου ὅτι καὶ ἡ πόλις, κέχτηται ὅμως ἰδιαίτερα προσόντα, ἅτινα ἀποτελῶσιν ἐπαρκῶς ἀντιστάθμισμα ἀπέναντι τῶν τῆς πόλεως, εἰς τὸν διακανονισμόν τοῦτον τῶν τῆς ἐσοχῆς, εἶναι ἀπαραίτητον, ἵνα ἐκ τῶν πρώτων συμμετάσῃ ἢ καλλιτεχνία, ἀφοῦ ἀπαξ ἐξασφαλισθῶσιν αἱ ὑλικάι ἀνάγκαι τοῦ βίου, εἶναι πλέον ἔργον αὐτῆς τὸ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν θεκτικὸν καὶ εὐχάριστον. Θὰ ἦτο βεβαίως πολὺ ἀνόητον τὸ ν' ἀρνηθῇ τις εἰς τὸν λαὸν τὸν ἕξω τῶν πόλεων, ἐπειδὴ οὗτος εἰς πολλὰ πράγματα ἔχει διαφορετικὴν ἀντίληψιν τοῦ ὡραίου, ἀτομικὸν καλλιτεχνικὸν αἶσθημα καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ στολισμοῦ τῆς ζωῆς. Ἄλλως τε τὸ αἶσθημα τοῦτο εἶναι στοιχειώδες καὶ μία ἐκ τῶν πρώτων δυνάμεων τῆς ψυχῆς. Δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ ἐξαλειφθῇ αὕτη ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν ἀγροτῶν. Πλεῖσται τῶν διασωθεισῶν οἰκιῶν μετὰ τῶν ἐπίπλων των καὶ τῶν λοιπῶν αὐτῶν ἐφοδίων ἀποδεικνύουσι τὸ τοιοῦτον.

Παλαιότεραι ἐποχὰ ὑπῆρξαν βεβαίως καταλληλότεραι πρὸς ἀνάπτυξιν δημώδους τέχνης παρὰ ἢ σημερινή, καθ' ἣν οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται εἰς τοιαύτην ἐπιμίξιν, ἣν πρότερον οὐδὲ κἂν ἐφαντάζοντο καὶ ἐφ' ὅσον αἱ συνθήκαι τοῦ ἀγροτικοῦ βίου ὁμοίωται πρὸς τὰς τοῦ ἀστικοῦ θὰ γίνωνται ἐπὶ τοσοῦτον αὕτη ὀλιγώτερον τὰς ἰδιορρυθμίας τῆς θὰ δύναται νὰ διαφυλάξῃ. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσιν ἀρκετὰ ἀντικείμενα τῆς δημώδους τέχνης, ἅτινα μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀκόμη διεσώθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁρμώμενος τις δύναται νὰ τὴν βοηθήσῃ εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν καὶ νὰ τῆς δώσῃ νέαν ζωὴν. Βεβαίως τὸ ζήτημα τοῦτο

παρουσιάζει δυσκολίας τινάς. Μὲ τὴν ἀπλὴν ἀπομίμησιν τῶν παλαιῶν ὑποδειγμάτων, ὅσον καὶ ἂν δύναται ταῦτα νὰ ἱκανοποιήσῃσι τὸ καλλιτεχνικὸν μας αἶσθημα, θὰ δυνηθῇ τις εἰς σπανίας περιστάσεις ν' ἀρκεσθῇ. Ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἴσχυε ὡς ὑπόδειγμα, δὲν δύναται πλέον σήμερον νὰ εἶναι τοιοῦτον, καθόσον μετεβλήθησαν ἐντελῶς οἱ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖοι ὄροι. Κατὰ τὸν ἐν γένει τρόπον τοῦ ζῆν σήμερον ὁ χωρικός δὲν δύναται νὰ ἐμμένῃ εἰς τὰ πάτρια. Ἄλλ' ἐπίσης δὲν δυνάμεθα ν' ἀπαιτήσωμεν ἀπ' αὐτόν, ὅπως τὴν διάταξιν τοῦ χωρίου του, τὴν ἀνέγερσιν τῆς κατοικίας του, τὸν ἐφοδιασμόν αὐτῆς μὲ ἐπιπλα καὶ χρειώδη σκευή, τὸν στολισμόν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐνδυμασίαν του, τὰ πάντα νὰ ἐγκαταλείψῃ εἰς τὸ παρελθόν. Νέοι καιροὶ φέρουσι νέας ἀνάγκας, ὁ δ' ὀσημέραι ἀυξάνων ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως, μᾶς κάμνει ν' ἀποβλέπωμεν περισσότερο εἰς τὸ σκόπιμον παρὰ εἰς τὸ ὡραῖον. Καὶ βεβαίως ὀφείλει μεταξὺ τοῦ ὡραίου καὶ τοῦ σκοπίμου νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἀντίφασις, μάλιστα θὰ ἡδύνατό τις τὴν ἔννοιαν τοῦ ὡραίου νὰ εὗρῃ ἐν τῷ τελείῳ σκοπίμου, ἐάν τις, προκειμένου περὶ ἀνθρώπων, θεωρεῖ τὴν τέρψιν διὰ τὸ ὡραῖον ὡς δικαιολογημένον σκοπόν. Ἡ σκοπιμότης ὅμως αὕτη μεταβάλλεται ἀναλόγως τῶν μεταβαλλομένων συνθηκῶν, εἰς τὴν ἐποχὴν μας δὲ ὅποτε εὐρισκόμεθα ὑπὸ ἐντελῶς διαφορετικὰς οικονομικὰς συνθήκας, ὅποτε ἢ ὑγεινὴ ἐπὶ ἄλλων νεωτέρων βάσεων μελετᾶται, ὅτε αἱ ἀπαιτήσεις διὰ τὴν εὐμάρειαν τοῦ βίου εἶναι ἐντελῶς διάφοροι, ὅποτε εἰς τὴν οἰκοδομικὴν εἰσῆχθησαν ἐντελῶς νέα μέθοδοι, ὅτε εὐρίσκονται εἰς τὴν διάθεσίν μας ποικίλα νέα ὑλικά οἰκοδομῶν, εἶναι προφανές ὅτι πολὺ κακῶς θὰ ἔπρατέ τις ἐὰν ἀπλῶς ἤθελεν ἀντιγράψῃ παλαιὰ ὑποδείγματα. Περαιτέρω ἐξέλιξις καὶ οὐχὶ ἀνόητος ἀπομίμησις παλαιῶν ἀγροτικῶν προτύπων, τοῦτο πρέπει νὰ τεθῇ ὡς βάσις. Βεβαίως ἀκόμη ἀνοητότερον θὰ ἦτο τὸ νὰ ζητῆ τις περαιτέρω ἐξέλιξιν μεταφυσικῶν εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία ἀστυκὰ πρότυπα. Ὑπὸ τὴν ἔποσιν ταύτην ἰδιαίτερος εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐγένοντο μεγάλα ἁμαρτήματα, εἰς τοῦτο βεβαίως δὲν δύναται τις παρὰ νὰ θεωρήσῃ συνενόχους καὶ τὰς ἀρμοδίας ἀρχάς. Οὐχὶ βεβαίως ἐκ κακῆς προθέσεως, ἀλλ' ἔνεκεν ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως καὶ ἐλλείψεως ἐνδιαφέροντος διὰ τὰ τοιαῦτα λαϊκὰ ἀγροτικὰ ζητήματα, οὐδεὶς ποτὲ ἐσκέφθη περὶ τῶν ζητημάτων αὐτῶν, μάλιστα ἔβλαψαν καὶ ἐστρέβλωσαν τὴν περαιτέρω φυσικὴν ἐξέλιξιν παρεμβαίνουσαι καὶ ἐπιβάλλουσαι μορφὰς καὶ τύπους ἀστυκούς. Ἐφ' ὅσον ἀκόμη ὁ χωρικός κατεσκεύαζε τὰς οἰκοδομὰς του μόνος τῇ βοή-

θεία τεχνιῶν ἐπίσης χωρικῶν ἀνεπηρέαστων ἀπὸ τὰς ἕξεις τῶν πόλεων, διητηροῦντο ἀκόμη πλείστα χαρακτηριστικὰ τῆς δημῶδους τέχνης. Ἄφ' οὗτου ὅμως κάθε κτίστης ἢ ἔξυλοργὸς παραμένει ἐπὶ μακρὸν ἐργαζόμενος ἐντὸς τῶν πόλεων καὶ κυριολεκτικῶς κορέννται μὲ πρότυπα καὶ ὑποδείγματα ἀστικά, ἐπὶ τοσοῦτον καθίσταται τὸ πρᾶγμα μᾶλλον ἐπικίνδυνον, καθ' ὅσον παρουσιάζεται τὸ ἀστικὸν πρότυπον, δελεαστικώτερον εἰς τὸν χωρικόν. Ἐπειδὴ δὲ μία τῶν κυριωτέρων ἰδιοτροπιῶν τῶν χωρικῶν εἶναι τὸ ὅτι ἕκαστος αὐτῶν πολλὴ εὐχαρίστως θὰ ἐπεθύμη νὰ γίνῃ ἐπιδεκτικώτερος ἀπὸ τὸν γείτονα του, τίποτε καταλληλότερον δὲν δύναται νὰ εὐρεθῇ πρὸς τοῦτο, ἀπὸ ἓν ἐντελῶς νέον, ὅπερ νὰ μὴ ἔχη γίνῃ ἀκόμη εἰς τὸ χωρίον ἀστικὸν οἰκοδόμημα. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν χρειάζεται νὰ ἐπέμβῃ ὁ ἱκανὸς ἀρχιτέκτων ὅστις νὰ δύναται καὶ τὴν συγχορηγέταν κενοδοξίαν τοῦ ἰδιοκτήτου χωρικοῦ νὰ ἱκανοποιήσῃ καὶ προσέτι νὰ μείνῃ συνεπὴς εἰς τὰς ἰδιαιτέρας συνθήκας, τὰς ἕξεις καὶ τοὺς τρόπους τῆς δημῶδους τέχνης. Παρομοίως ἔχει τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ τῶν οἰκιακῶν σκευῶν, τοῦ στολισμοῦ τῶν δωματιῶν καὶ ἀκόμη τῆς ἐνδυμασίας.

Τὸν πυρῆνα τῆς δημῶδους τέχνης ἀποτελεῖ ἡ οἰκία. Ὡς εἶπομεν, ἔργα γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς ὁ χωρικός οὔτε γνωρίζει οὔτε κέκτηται. Ἡ τέχνη πρέπει νὰ τῷ εἶναι ὠφέλιμος. Εἶναι ἰσχυρωτέρα καὶ ἰδιορρυθμωτέρα, ὅταν ἐξυπηρετῇ τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ἀνάγκας, πρὸ παντὸς ἓν τῇ οἰκίᾳ του.

Κατὰ τὴν μελέτην τῆς δημῶδους τέχνης δέον νὰ προτάσῃται ἡ οἰκία τοῦ χωρικοῦ. Ἡ κατοικία του καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἀναγκαῖα εἰς αὐτὸν οἰκοδομήματα ἐγεννήθησαν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ χωρίον. Ἐκεῖ συγκεντροῦνται ἢ ἐν τῇ τέχνῃ δημιουργικὴ του ἐργασία. Καθόσον ἄλλου εἶδους οἰκοδομήματα διὰ κοινοτικὸς κτλ. σκοποὺς δὲν γνωρίζει, καὶ τὸν ναὸν τοῦ χωρίου του δὲν ἀνεγείρει μόνος. Τὰ ἐπιπλά του καὶ ὅσα δὲν εἶναι ἔργα τῶν χειρῶν του συμμετέχοντα τῆς ὄλης ἐσωτερικῆς διευθετήσεως καὶ διακοσμῆσεως τῶν δωματιῶν του ἢ ὅποια γίνεται συμφώνως μὲ τὴν καλαισθησίαν του κερδίζουσιν ἀτομικὴν ἀξίαν ἐν τῷ συνόλῳ, ὅπερ εἶναι διὰ τοῦτο ἐνδιαφέρον καὶ ἀξιοπαρατήρητον.

Ἡ ἰδιορρυθμὸς αὐτῆ ζωῆ τοῦ οἴκου τοῦ παλαιοῦ χωρικοῦ μὲ ὄλον του τὸ νοικοκυριὸ δέον νὰ μελετηθῇ ὄχι μόνον πρὸς χάριν τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ χάριν τῆς καλλιτεχνικῆς ἀντιλήψεως. Ἄπὸ τὸ παρελθὸν δυνάμεθα νὰ διδαχθῶμεν,

ἀκριβῶς τὰ λιτώτερα, τὰ ἀπλούστερα, τὰ μετριοφρονέστερα ἔργα τῆς παλαιᾶς ἀγροτικῆς τέχνης, ἐγεννήθησαν ὑπὸ τὰς ὑφισταμένας τότε συνθήκας, ἀπὸ τὸ ἐγγώριον, τὸ προχειρότερον ὕλικόν, ἀπὸ ἐργασίαν χειρῶν, ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ κλίματος, τοῦ ἐδάφους, τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς ἀντιλήψεως.

Αὐταὶ εἶναι αἱ θεμελιώδεις συνθήκαι πάσης ὑγειοῦς τέχνης· εἶθε ταῦτα νὰ κατανοηθῶσι καλῶς καὶ πάλιν ἀπὸ τὸν λαὸν τὸν ἐκτελοῦντα ὡς καὶ τὸν παραγγέλλοντα. Διὰ τοῦτο εἶναι διδακτικωτάτη ἢ δημῶδης τέχνη τῶν προγόνων μας ἀκόμη καὶ σήμερον δι' ἀνάλογα οἰκοδομικὰ θέματα. Πρὸ πάντων ὅμως μᾶς δεικνύει ὅποιαν ὕψιν εἶχεν ἄλλοτε ἢ ἐξοχή καὶ ποίαν σήμερον ἔτι εἰμποροῦσε νὰ ἔχη, ἐὰν καὶ ἡμεῖς ἐπιλαμβανόμεθα τῶν σημερινῶν προβλημάτων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰδίων σοβαρῶν καὶ ὑγιῶν ἀρχῶν, ὅπως ἄλλοτε οἱ παλαιοὶ ἔπραττον.

Εἰς κάθε μεταβολὴν τῆς ἐξωτερικῆς τῆς μορφῆς διητήρησεν ἡ δημῶδης τέχνη πάντοτε ἐσωτερικὴν ἐνότητα. Ὅπως ἡ ὑγιὴς γλῶσσα παραλαμβάνει ξένας λέξεις καὶ διατηρῇ τὴν ἰδιαιτέραν τῆς χροιάν. Ἐπὶ τῶν καλῶν του ἡμερῶν ὁ χωρικός ἐπὶ πολλὴ ἐφυλάσσετο ἀπὸ τὸ ξένον καὶ ἐὰν ἐπὶ τέλος τὸ παρελάμβανεν, εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὸ κάμῃ κτήμᾳ του. Ὁ πυρῆν τῆς ἀτομικότητός του ἔμεινεν ἀνέπιπτος. Τὸ βαθύτερον θεμέλιον τῆς ἰδικῆς του τέχνης ἦτο ἡ σκοπιμότης. Δὲν εἶχε ἐναντίαν γνώμην πρὸς ἓνα καλλίτερον τρόπον τοῦ ζῆν, οὐδέποτε ὅμως ἐδέχθη ὁ χωρικός τοῦ παρελθόντος νὰ τοῦ κτίσωσιν εἰς τὸ χωρίον του ἢ εἰς τὸ κτήμᾳ του οἰκίαν, ὅπως αἱ τῶν πόλεων, ἄνευ γενικῶν μεταβολῶν τὴν ἐθεώρει ὡς ξένην καὶ παρείσακτον.

Ὁ,τι χρήσιμον καὶ ὠραῖον διέκρινε εἰς τὸν ἀστὸν ἐγνώριζε νὰ προσαρμόζῃ εἰς τὴν ἰδικὴν του ἀνάγκην, εἰς τὰ πρὸ πολλοῦ ἐν χρήσει του ὕλικὰ οἰκοδομῶν, εἰς τὸν λιτόν του τρόπον τοῦ ἐργάζεσθαι. Ἐξέλεγε καὶ διητηρεῖ ἐκεῖνο, ὅπερ ἤρμοζεν εἰς τὰς ἕξεις του. Καὶ ὅτι ἐξέλεγε, τὸ ἐπεξεργάζετο ἀσφαλῶς καὶ λογικῶς, οὕτω τοῦτο εἰς χεῖράς του ἐκέρδιζεν ἰδιαιτέραν ζωὴν. Οὗτος εἶναι ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑγειοῦς δημῶδους τέχνης, ἔνεκα τούτου εἶναι αὕτη ἰσχυρὰ καὶ ὑποδειγματικὴ.

Ὁ ἰσχυρὸς οὗτος χαρακτὴρ δικαιολογεῖται ἐκ τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς ἐγένετο ἡ ἐργασία. Βεβαίως πρὸ πολλοῦ παρῆλθεν ὁ καιρὸς ὅπου ὁ καθείς εἰργάζετο μόνον διὰ τὰς εἰδικὰς του ἀνάγκας καὶ εἰς τὰς ἀνάγκας του αὐτὸς ἠδύνατο μόνος νὰ ἐπαρκέσῃ, αὐτὴ ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς καθ' αὐτὸ λαϊκῆς τέχνης. Αἱ εἰς παλαιότερας

ὅμως ἐποχὰς γενόμενα οἰκοδομαί, ἀπέναντι τῶν σημερινῶν τοιούτων εἶχον τὸ προτέρημα ὡς ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐγίνοντο νὰ εἶναι πλέον μελετημένοι καὶ οἰκονομικώτεροι. Ἄλλοτε αὐτὸς ὁ μέλλων νὰ οἰκοδομήσῃ χωρικός, χρησιμοποιοῦν τὰς ἡμέρας τῆς ἀργίας του, δλόκληρα ἔτη πρότερον, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπρομηθεύετο, συνέλεγε καὶ ἐναποθήκευε τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν οἰκοδομήν του ὑλικά, ἐν ᾧ οἱ συγχωρικοί του ἀφιλοκερδῶς τοῦ προσέφερον τὴν βοήθειάν των θέτοτες εἰς τὴν διάθεσίν του τὰ ἀμάξια καὶ ὑποζύγια. Τοιουτοτρόπως ὑπῆρχεν χρόνος ἄφθονος, ὅπως ἡ ἰδέα τῆς νέας οἰκοδομῆς ὠριμάσῃ, μελετηθῇ καλῶς καὶ διαφωτισθῇ εἰς ὅλα τὰ ζητήματα, οὕτω δὲ ἀνταπεκρίνετο εἰς τὸ πρακτικὸν καὶ οἰκονομικὸν πνεῦμα τοῦ οἰκοδομοῦντος. Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ δὴ ἐπὶ περισσότερον χρόνον ἔδρασεν ἡ γυνὴ εἰς τὴν δημόδιον τέχνην. Ὁ Ἄργαλιός της ἐκ τῶν πρώτων ἐστήθη εἰς τὴν οἰκίαν τῶν χωρικῶν, ἔπρεπε διὰ τῆς ἐργασίας της νὰ ἐνδύσῃ δλόκληρον τὴν οἰκογένειαν καὶ ἐνίοτε νὰ πωλῇ, βραδύτερον ἤρχισε νὰ μανθάνῃ τὸ κέντημα μὲ τὸ ὅποιον ἐκόσμηε τὸ ἑαυτὴν της καὶ τοὺς ἰδικούς της καὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν χειροτεχνημάτων εὐρίσκομεν ἀριστουργήματα δημόδους τέχνης. Διὰ τὰς δυσκολωτέρας ἐργασίας ὅμως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων εἶχον ἀναφανεῖ ἰδικοὶ τεχνίται. Ἦσαν οἱ περιουθεύοντες τεχνίται, οἱ ὅποιοι μετέβαινον ἀπὸ χωρίων εἰς χωρίων καὶ εἰργάζοντο ἱκανοποιούμενοι μὲ τροφήν, κατοικίαν καὶ μικρὰν ἀμοιβήν. Ἐν τούτοις ὁ χωρικός ἂν ἐπεσκεύαζε τὴν οἰκίαν του ἢ ἔκτιζε νέαν συνειργάζετο, ἐὰν ὄχι μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας, δίδων ὅμως τὸ πρόγραμμα μὲ ὅλας του τὰς λεπτομερείας καὶ τὴν γνώμην του διὰ τὸ καλλιτεχνικὸν μέρος. Ἐγνώριζε τὰς ἀνάγκας του καὶ ἔμενε πιστὸς εἰς τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων του. Καὶ εἰς ἐποχὴν ἀκόμη, καθ' ἣν οἱ ἔξ επαγγέλματος τεχνίται κατεσκεύαζον τὰς οἰκίας, διετηρήθησαν παλαιαὶ συνήθειαι καὶ τύποι ἰδιαιτέρως εἰς κάθε τόπον, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἕκαστος εἰς τὸ εἶδός του λογικός, γνήσιος, πραγματικός, προελθὼν ἐκ τῶν ἐκάστοτε ἀπαιτήσεων τῆς ἀνάγκης, ἐκ τῶν θεμελιωδῶν ὅρων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδρεύει κάθε ὀρθὴ τέχνη. Σήμερον ἐπισκεπτόμενός τις τὰς ἐξοχὰς, τὰ χωρία καὶ τὰ προάστεια ἀποκτῆ θλιβερὰν ἐντύπωσιν ἐκ τῶν παρουσιαζομένων εἰκόνων.

Τὸ καλλιτεχνικὸν αἶσθημα προσβάλλεται βαρῦτα ὅταν παρατηρῇ τις ὅτι αἱ οἰκίαι ὀμοιάζον τὸσον πολὺ μεταξὺ των ὥστε νὰ φαίνονται ὡς νὰ ἐξῆλθον ἀπὸ τὸν αὐτὸν τύπον καὶ τὸ κακὸν ἔχει τάσιν ὀσημέραι νὰ γενικεύεται καὶ δὴ ὄχι μόνον εἰς μεμονωμένας

οἰκοδομάς, ἀλλ' ἐπίσης ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ τρόπου τῶν συνοικισμῶν. Τὰ χωρία καὶ αἱ ἐξοχαὶ ἀπώλεσαν τὸν ρυθμὸν των, καὶ δυστυχῶς εἰς τὴν θέσιν τῶν πατροπαράδοτων, ἐγχωρίων, καλαισθητῶν οἰκοδομῆς τύπων δὲν εἰσῆλθον καλλίτεροι καὶ σκοπιμώτεροι. Δὲν δύναται τις ν' ἀρηθῇ ὅτι αἱ σημεριναὶ οἰκίαι των κομπούλεων καὶ τῶν χωρίων ὑφίστανται τὰς συνεπείας στρεβλωθείσης ἐξελίξεως. Ἄντι νὰ καλλιεργήσωμεν τὴν παλαιάν μας ἰδιοκτησίαν, ἀντι νὰ συνδυάσωμεν τὰς κατακτήσεις τῆς νέας ἐποχῆς μὲ τὸ δοκιμασμένον παρελθὸν καὶ νὰ θέσωμεν ὡς βάσιν πάσης οἰκοδομικῆς δράσεως τὸ πρακτικὸν καὶ σκοπιμὸν, ἄνευ λόγον ἐγκαταλείψαμεν τοὺς εἰς ἡμᾶς κληρονομηθέντας τύπους καὶ πλανώμεθα εἰς νέους ἀγνώστους δρόμους.

Ἡ πρόωρος μεταφορὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν μεγάλων πόλεων εἰς τὰς κομπούλες, τὰ χωρία καὶ τὰς ἐξοχὰς καὶ ἄσκοπος συσσώρευσις, παρενοημένων ἀκαλαισθητῶν μορφῶν καὶ σχημάτων ὄχι μόνον ἔκαμε δαπανηρότερας τὰς οἰκοδομάς, ἀλλὰ προσέτι αἰσθητικῶς ὑπῆρξε τὸ μεγαλειότερον δυστύχημα διὰ τὰς καλονὰς τῶν χωρίων καὶ συγχρόνως τῆς ὅλης Φύσεως. Οἱ ἔξ επαγγέλματος ἀσχολούμενοι μὲ τὰ τοιαῦτα ἐργατικά οἰκοδομήματα ἔχουσι παρανοήσῃ τελείως τὰς συνθήκας ὑφ' ἃς εὐρίσκονται μὴ λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὸ περιβάλλον, τὰς τοπικὰς συνθήκας, τὰ οἰκοδομήσιμα ὑλικά, ἅτινα παρέχει ὁ τόπος καὶ τὰς συνηθείας τῶν κατοίκων, ἐργαζόμενοι ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο ν' ἀναγείρωσι μνημιακὸν τι ἔργον, παρενέβαλλον μέσα εἰς τὰ γραφικὰ τοπεῖα τερατωδέστατα σχήματα καὶ νοθευμένην ἀρχιτεκτονικὴν. Δὲν εἶναι σπάνιον πρᾶγμα παρὰ τούτα μὲ ἀρχιτεκτονικὴν ἀνακτόρων νὰ εὐρίσκωνται ἐπικεκολλημένα ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ σταύλου τοῦ χωρικοῦ. Ὅτι ὁ ὀρθὸς νοῦς τῶν προγόνων ἐδημιούργησε καὶ ἐδοκίμασεν ὅτι ἐπὶ ὀλοκλήρου γενεᾶς διεφύλαξε, ἐλησμονήθη καὶ ἐξηφανίσθη.

Περὶ ἀγροτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ περὶ ἐξασκήσεως αὐτῆς ὑπὸ πνεῦμα λιτοῦ καὶ πατροπαράδοτου τρόπου, δὲν ἀναφέρει τὸ πρόγραμμα τῆς παρ' ἡμῖν εἰδικῆς σχολῆς ὡς ἐκ τούτου ἢ παντελῆς ἔλλειψις γνώσεων καὶ ὀρθῆς ἀντιλήψεως ἐπὶ τῶν τοιούτων ζητημάτων. Πράγματι ἡ δημόδης τέχνη χαρακτηρίζεται διὰ πλήθους παραδειγμάτων διδακτικωτάτων, δυστυχῶς ὅμως πολὺ ὀλίγον ἐκτιμωμένων. Τὰ χαρακτηρίζει τὸ ἀπλοῦς, τὸ ἀληθές, τὸ γνήσιον. Κατηργασμένα διὰ τῆς χειρὸς εἰς ὅλας των τὰς λεπτομερείας, κατασκευασμένα μὲ τὰ ἀπλοῦστα ἐγχώρια μέσα εὐρίσκονται ἐν ἀρμονίᾳ μὲ τὴν Φύσιν, τὰς κλιματικὰς συνθήκας καὶ τὰς ἔξεις τοῦ πλη-

θυσμοῦ, τοιαύτη δὲ διειρηθή ἐπὶ ὀλοκλήρους γενεᾶς καὶ θὰ μένη εἰς τὸ μέλλον ὡς παράδειγμα. Τὰ κληρονομηθέντα εἰς ἡμᾶς οἰκοδομήματα ταῦτα ἀποτελοῦσι διδασκαλίαν ὀλοκλήρον διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Μᾶς διδάσκει ὅτι τὸ μὲ φυσικὰ ἄνθη κεκοσμημένον κατόφλιον παραθύρου ἀποτελεῖ διὰ τὴν ὄλον οἰκίαν μεγαλύτεραν διακόσμησιν, παρὰ τὸ ἐπὶ δύο γυφίνων προμόχθων ἐπικεκολλημένον ἀρχιτεκτονικὸν τεμάχιον, ὅτι νὰ βοηθῆ τις τὴν ὑγιᾶ τέχνην εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς, εἰς τὰ χωρία καὶ τὴν ἐξοχὴν ὅπου αὐτὴ ἡ Φύσις παρέχει τὴν μεγαλύτεραν διακόσμησιν, δὲν ἔγκειται εἰς τὴν συγκεχημένην ἀρχιτεκτονικὴν, ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ διαρρυθμίζομεν καὶ διατάσσομεν τὸ σύνολον ἐπιδιώκοντες μεγίστην ἀπλότητα καὶ ἁρμονίαν πρὸς τὸ περιβάλλον.

Ἐπιλαμβανόμενοι λοιπὸν οἱ ἀρχιτέκτονες, οἱ καθηγηταὶ καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν τεχνικῶν μας σχολείων τῆς μελέτης τῆς ἐγγωφίου καὶ πατροπαράδοτου ἡμῶν τέχνης καὶ συντρέχοντες εἰς τὴν ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς περαιτέρω αὐτῆς ἐξέλιξιν, δὲν πληρώνουσι μόνον φόρον εὐλαβείας εἰς τὸ παρελθὸν καὶ δὲν διδάσκουσι ἀπλῶς εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεᾶς τὴν ἐκτίμησιν τῶν μέχρις ἡμῶν διασωθέντων κειμηλίων, ἀλλὰ προσέτι ἐπιρραεῖζουσι τὴν καλλιτεχνικὴν ἐξέλιξιν τῆς οἰκοδομῆς ὑπὸ πνεῦμα λίαν καλαισθητικῆς ἀπλότητος, ὅπως αὕτη εἰς τὸ παρελθὸν ἐπωφελῶς ἐξαγαγεῖται ἐξ ἴσου τὸν οἶκον τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ ἀπλοῦ χωρικοῦ.

Ὁ Ναὸς ἰδιαίτερος εἰς τὴν χώραν μας ὑπῆρξε στενωῶς δυναδεδεμένος μὲ τὸν καθόλου βίον τῶν προγόνων μας ἐπὶ ἐκάστου τῶν σωζομένων τούτων βλέπομεν ἐγγαυραμένην τὴν ψυχὴν τῶν, τὴν ἀγάπην τῶν, τὸν χαρακτήρα τῶν.

Ὁ Ναὸς ὡς οἶκος τοῦ Θεοῦ δὲν ἦτο τόσον βραχύβιος ὡς ὁ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐκ τούτου ἠδυνήθη νὰ συλλέξῃ καὶ διαφυλάξῃ, ὅτι τὸ εὐλαβὲς αἶσθημα, ἐνίοτε καὶ ἡ φιλοδοξία, ἐπὶ πολλὰς γενεὰς ἀφιέρωσε καὶ ν' ἀποδώσῃ σήμερον τὴν εἰκόνα τῶν ποικίλων παλαιῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀντιλήψεων. Ἐπι ἐμφαντικώτερον τῶν κειμηλίων, ἅτινα περικλείει ὁμιλοῦσιν αὐτοὶ οὗτοι οἱ λίθοι ἐξ ὧν ἐκτίσθη, εἶτε μὲ ἐπιτηδευμένην ἐπίδειξιν, εἶτε μὲ ἀπλότητα καὶ ἀφέλειαν, διηγοῦνται περὶ τῶν μεταβολῶν, τῶν συνήθων ἀπλῶν ἀναγκῶν, περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς τότε τεχνικῆς ἰκανότητος καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς ἐπιδόσεως, ἅτινα φυσικὰ ἐφαρτῶνται καὶ ἀπὸ τὸ ἄτομον τοῦ ἐκάστοτε ἀρχιτεχνίτου, ἀπὸ τὰ οἰκοδομήσιμα ὑλικά, ἅτινα

παρέχουσι τὰ περιχώρα καὶ ἀπὸ τὸ διατιθέμενον χρῆμα.

Οὕτω παρουσιάζονται ποικίλοι καὶ διαφορετικοὶ τύποι εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς χώρας, ἀναλόγως τῆς διαφορετικῆς φύσεως καὶ ἐποχῆς, οὔτινες ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ μὲ τὸ περιβάλλον εὐρίσκονται ἀποδίδοντες ὠραιότητας εἰκόνας. Ἐὰν σοβαρῶς ἐμβαθύνῃ τις εἰς τὴν συλλεγεῖσαν πείραν ἐξ ὄλων τῶν μέχρις ἡμῶν διασωθέντων παλαιῶν ναῶν δύναται νὰ ἐξαγάγῃ ὄφελμα συμπεράσματα διὰ τὸ παρόν. Καὶ θέλει ἔχει εἰς τὴν διάθεσιν του ποικιλοτάτους τύπους καὶ συνθέσεις χρησίμους διὰ νέα ἔργα, ἐὰ ὁ ἀρχιτέκτων δημιουργεῖ ἐκ βάθους τῆς ψυχῆς του δὲν ἐπιδιώκει νὰ θαμβώσῃ διὰ φορτώσεως μὲ κοσμήματα, ἀλλὰ μὲ συνετὴν χρῆσιν τῶν γνώσεων καὶ τῆς πείρας του προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ ἔκφρασιν καλλιτεχνικὴν καὶ διάταξιν σκόπιμον. Καὶ σήμερον εἶναι δυνατόν δι' ἐπιδεξίου διατάξεως μὲ πλήρη ἐπάρκειαν τῶν παρεχομένων χρηματικῶν μέσων νὰ ἐπιτευχθῆ λύσις ἱκανοποιούσα ὡσαύτως καὶ ἐξηγενησιμένην ἔτι ἀντίληψιν τοῦ καλοῦ, διὰ λιτῆς ἀξιοπρεπείας ἀφ' ἐνός καὶ καταληπτῆς ἀριότητος καὶ τελειότητος ἀφ' ἑτέρου. Κάθε μορφή ἢ σχῆμα εἰς λίθον, ξύλον ἢ μέταλλον ἀποδιδμένη πρέπε νὰ πληροῖ τὸν ἰδιαίτερόν της σκοπὸν, εἰς οὐδεμίαν δὲ περίπτωσιν ἐπιτρέπεται νὰ διακοσμῶνται ταῦτα μὲ ἀκατανόητα καὶ ἐξένα πρὸς τὸν ἐπισκέπτην τοῦ ναοῦ κοσμήματα. Μόνον ἐὰν οὕτω τὴν φυσιογνωμίαν τῆς γνησιότητος καὶ φυσικότητος φέροι ἐν ἑαυτῷ, θὰ πληρωθῶσιν οἱ ὄροι οὔτινες ἄγουσιν εἰς ὑψηλοτέρως σκοπιὰς θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὸν ἑσωτερικὸν ἀνθρώπον ὄλον αὐτοῦ τὸ πνεῦμα καὶ οὕτω νὰ πληρώσῃ τὸν σκοπὸν πρὸς ὃν τείνει ἡ ἐκκλησία κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὅπως ἡ τέχνη.

Πρέπει λοιπὸν πάντες ν' ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ παρελθὸν διατηροῦντες ἀπὸ τὴν καλὴν παλαιὰν κληρονομίαν τὴν διάταξιν τῶν μαζῶν τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ ναοῦ καὶ χρησιμοποιοῦντες τὰ δεδοκμασμένα ἐγγώρια ὑλικά. Ἡ παραδοχὴ τῆς ἀρχῆς ταύτης θὰ ἔξῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὸ νὰ ἐπαναλαμβάνεται πλέον τὸ ἔνεκεν καὶ ἀκουστικῶν εἰτέτι λόγων ἀπορριπτέον ὑπερβολικὸν ὕψος τῶν ναῶν, ὅπως σήμερον συνηθίζεται, καὶ θὰ λείψῃ ἡ ὑπερβολικὴ ἐκτίμησις πρὸς τὰ κωδωνοστάσια τῆς σήμερον, ταῦτα βεβαίως δὲν εἶναι τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης, εἶναι μᾶλλον σημεῖον πλοῦτου, ἀποτελοῦσι λοιπὸν ψευδῆ ἐπίδειξιν ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ αἰτώματος ἁρμονικὸν πρὸς τὸ σύνολον τοξοειδὲς θύρωμα ἐπὶ ἄρχαι ἐγκατάστασιν τῶν κωδῶνων.

Ἡ αὕτη λεπτὴ ἔμπνευσις τοῦ καλλιτέχνου,

ἡ ὁποία ἀπαιτεῖται διὰ τὴν διάταξιν τῶν μαζῶν τῆς ἑξωτερικῆς ὄψεως ἀπαιτεῖται, ἐπίσης καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν διάταξιν τοῦ χώρου. Ἡ ἀδιάφορος ἐντύπωσις ἦν μᾶς ἐμποιεῖ τὸ ἐσωτερικὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας οἰκοδομηθέντος ναοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων, ἣν αἰσθανόμεθα ἐπισκεπτόμενοι παλαιὸς ναοὺς εἶναι ἢ ἰσχυρώτερα ἀπόδειξις τῆς ἀνάγκης ταύτης. Τὰ σημεῖα εἰς ἃ ἰδιαιτέρα προσοχὴ δέον νὰ δίδεται εἶναι ὁ τρόπος τοῦ φωτισμοῦ, ἡ διαδοχὴ τῶν ἀναλογιῶν τῶν μεγεθῶν καθὼς καὶ τὰ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοποθετημένα ἀντικείμενα.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν πάντων τῶν παλαιῶν ναῶν τῶν κωμοπόλεων καὶ χωριῶν μας ἀπηχεῖ ὁ Βυζαντινὸς ρυθμὸς. Πλὴν ὁ ρυθμὸς οὗτος δὲν περελήφθη ἐκ τῶν μεγάλων πόλεων ὡς εἶχε καὶ κατ' ἀντιγραφὴν, μετεβλήθη ὥστε νὰ γίνῃ καταληπτὸς εἰς τὸ πνεῦμα τῶν πληθυσμοῦ τῶν μερῶν αὐτῶν, ἐπιρροασθὴ ἀπὸ τὸ αἶσθημα καὶ τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν καὶ ἀπετυπώθη ὡς ἄλλη τέχνη, ὡς δημόδης τέχνη. Ὑπῆρξαν πάντοτε εἰδικοί τεχνῖται διὰ τὰς εἰδικὰς ταύτας ἐργασίας, ἐδιδάσκοντο ἐργαζόμενοι οἱ νεώτεροι πλησίον τῶν παλαιότερων ἀποθησαυρίζοντες τὰ διδάγματα καὶ τὴν πείραν αὐτῶν συντελοῦντες εἰς τὴν φυσικὴν καὶ λογικὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης τῶν. Τὰ ἔργα τῶν εἰς τὴν κατηγορίαν εἰς ἣν ἀνήκουν εἶναι ἄρτια. Τελεία καὶ θαυμαστὴ εἶναι ἡ ἀναλογία καὶ ἁρμονία τοῦ ναοῦ πρὸς τὰ ἄλλα ἐν τῇ κωμοπόλει ἢ τῷ χωρίῳ οἰκοδομήματα. Παρ' ὅλην τὴν καταφανῆ συγγένειαν πρὸς ταῦτα δὲν χάνει τὸν ἰδιαίτερόν του χαρακτήρα, κυριαρχεῖ αὐτῶν, συντρέχει εἰς τὴν ὠραιότητα τῆς εἰκόνας, ἣν ἐν συνόλῳ ταῦτα παρουσιάζουσι. Σήμερον εἰς τὰ χωρία δὲν κίττονται πλέον ἐκκλησίαι, ἀλλὰ μητροπόλεις μὲ τὰ ἀπαραίτητα διπλὰ κωδωνοστάσια· πᾶν ἄλλο οἰκοδόμημα ἐν τῷ χωρίῳ ἐκμηδενίζεται τελείως ἀπέναντι τῶν, ἁμέσως ἐμποιεῖ τὴν ἐντύπωσιν ξένου, οὐτινος ἢ παρουσίας εἶναι ἐντελῶς ἀδικαιολόγητος, ὡς συνήθως συμβαίνει οἱ κάτοικοι ἂν ἔτυχε νὰ πλουτίσουν μεταβάντες εἰς τὸ ἑξωτερικόν, ἢ πρώτη τῶν φροντίς εἶναι νὰ κτίσουν μίαν μητρόπολιν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν τῶν πατρίδα. Ἐκαστον χωρίον προσπαθεῖ νὰ ὑπερτερῆσῃ τὸ γειτονικόν του ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην. Οἱ παλαιοὶ ἀρχιτεχνῖται μὲ τὰς σοφὰς συμβουλάς ἐξέλιπον πλέον· εἰς τὴν θέσιν τῶν ἡλθον ἀρχιτοντες διαφορετικὰ ἀνατραφέντες καὶ διδαχθέντες, εἰς τὴν σχολὴν τῶν οὐδὲ κἄν ἤκουσαν νὰ γίνεταί λόγος περὶ δημόδους ἀρχιτεκτονικῆς, ζῶντες δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐντὸς τῶν μεγάλων πόλεων σπανίως λαμβάνουν εὐκαιρίαν ὄχι μόνον ἰδιαιτέρως νὰ τὴν μελετήσωσιν, ἀλλὰ καὶ

τὴν ὑπαρξίν της νὰ ὑποπτευθῶσιν. Οὕτως ὕταν τοῖς ἀνατεθῆ θέμα ὡς τοῦ ναοῦ φιλοδοξοῦσι νὰ ἐπιδείξωσι τὸ τάλαντόν των καὶ τὴν ἰκανότητά των συνθέτοντες μητροπόλεις σχεδὸν πάντοτε κατὰ τὸν ρυθμὸν τῆς Ἱταλικῆς ἀναγεννήσεως, ἐπειδὴ ἐσυνηθίσασαν ν' ἀποκαλοῦμεν τοῦτον ἑλληνικόν καὶ νὰ τὸν θεωροῦμεν ὡς τοιοῦτον καταλλήλοτερον διὰ τὸν τόπον.

Εἰς τὴν ἐν συνόλῳ εἰκόνα τοῦ τοπίου καὶ τοῦ χωρίου ἐπὶ τοσοῦτον παρεισδύει παραβλάπτουσα καθόσον σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως οὐδεμία αὐτῶν εἶναι ἀποπερατωμένη, ἔνεκεν τῶν κολοσσιαίων αὐτῶν διαστάσεων πάντοτε ἐλλείπουσι τὰ χρήματα, εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν παραμένει ἐπὶ ὀλοκλήρους γενεὰς παρέχουσα ἐντύπωσιν ἐρειπίου ἀντὶ τοῦ μεγαλείου, ὅπερ ἐπιδιώκει.

Ἐν ᾧ ὁ ναὸς καὶ ὁ οἶκος τοῦ χωρικοῦ ὑπέστησαν τὴν ἐξέλιξιν των διὰ μέσου πολλῶν αἰώνων, ἥτις βραδέως καὶ διαδοχικῶς ἔφθανεν ἀπὸ βαθμίδος εἰς βαθμίδα, τὸ σχολεῖον καταλαμβάνει ἄλλην θέσιν ὡς νεώτατον δημιουργημα ἀνεβλάσθησε ταχέως ἀπὸ τὰ πρῶτά του σπέρματα ἐξηλίγη ἰδιαιτέρως κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας εἰς νέαν ἐκδήλωσιν τοῦ δημοσίου βίου. Κατ' ἀρχὰς ἐθεωροῦντο ἐπαρκῆ παλαιὰ οἰκοδομήματα, δι' ἄλλους σκοποὺς προωρισμένα. Ταχέως ὁμως ἀγνωρίσθη ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνεγέρσεως εἰδικῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον οἰκοδομημάτων.

Ἐν ᾧ εἰς τὰ νέα ταῦτα οἰκοδομήματα παρατηρεῖται προσπάθεια καὶ τάσις πρὸς βελτίωσιν καὶ ὄντως ἐπαισθητῶς ἐπετευχθή τοιαύτη, ἀπὸ διδακτικῆς καὶ ὑγιεινῆς ἀπόψεως. Ἐν τούτοις ἡ ἀρμόζουσα μορφή ἀκόμη δὲν τοῖς ἀπεδόθη. Οἱ προκαλοῦντες τοῦτο λόγοι δέον ν' ἀναζητηθῶσιν εἰς τὰς τοπικὰς καὶ κλιματικὰς συνθήκας, εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς συνηθείας τῶν πληθυσμῶν, ἐν τῇ μεταβολῇ τῆς ἀντιλήψεως τῶν ἀναγκῶν. Εἰς ταῦτα προστίθεται ἀκόμη ἡ θέσις ἐν ἣ ἀνεγείρεται καὶ τὸ διαθέσιμον χρηματικὸν ποσὸν ὡς σοβαρῶς ἐπιρροεάζοντες παράγοντες. Βεβαίως ἔλειπον ἔκτοτε ἀρκεταὶ βάσεις, ὥστε νὰ σχετίσῃ τις τὸ πρόγραμμα τοῦ οἰκοδομήματος μὲ τὴν δημόδη ἀρχιτεκτονικὴν ἢ νὰ τὸ ἐπεξεργασθῆ ὑπὸ τὸν τύπον τῆς κληρονομηθείσης παραδόσεως οὕτως, ὥστε ἐπίστευέ τις ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ θεωρῆ τὸ σχολεῖον τῆς πόλεως ὡς ὑπόδειγμα καὶ τὴν διάταξιν αὐτοῦ ὡς καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν του νὰ μεταφέρῃ εἰς τὰ χωρία. Ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου προὑπῆρχον ὑγιεῖς βάσεις πρὸς αὐτοτελῆ ἐξέλιξιν, παρηγωνίσθη αὕτη ὑπὸ τῆς μὴ φυσικῶς ἀναπτυχθείσης γνώμης παρὰ τοῖς

ἀρμοδίους καὶ τοῖς ἰδιώταις ὅτι πρέπει νὰ ἀνεγείρονται τὰ οἰκοδομήματα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν πόλεων εἰς τὴν μνημιακῆς ἐντυπώσεως ἀρχιτεκτονικῆν, πρὸς τοῦτο δὲ ἀδίκως νὰ καταβάλλεται καὶ μεγαλειτέρα δαπάνη. Τὸ οἰκοδόμημα ἴσταται ξένον πρὸς τὴν τοποθεσίαν, δὲν ἀποτελεῖ ἀπαραίτητόν τι καὶ ἀρμονικὸν ἐν αὐτῇ καὶ θὰ μένη ξένον ὅχι μόνον πρὸς τὸ περιβάλλον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔχον τάσιν πρὸς τὴν σύγκρισιν παιδίον, τὸ ὁποῖον εἶναι συνειθισμένον μόνον εἰς ἀπλᾶς, ἐγχωρίας μορφὰς καὶ σχήματα.

Ἡ οἰκοδομικὴ διάταξις τῶν σχολείων ὑπόκειται εἰς ποικίλην μελέτην, γενομένης ταύτης ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς διδασκαλίας, τῆς ὑγιεινῆς, τῆς τεχνικῆς σκοπιμότητος, τῆς αἰσθητικῆς καὶ τοῦ διαθεσίμου χρήματος. Προσέτι ὀφείλει τις τὸν σπουδαῖον σκοπὸν τοῦ σχολείου διὰ λιτῆς, ἀξιοπρεποῦς παραστάσεως τοῦ ἐξωτερικοῦτον νὰ κάμη καταφανῆ, δὲν πρέπει δὲ νὰ ὑπάρχη δευτέρα γνώμη ὅτι τὰ σχολεῖα ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς δέον νὰ χρησιμεύουσιν ὡς δείγμα σοβαρότητος καὶ καθαριότητος ἀλλὰ συγχρόνως καὶ οἰκειότητος εἰς τὸν τόπον δὲ ἐν ᾧ εὐρίσκονται ν' ἀποτελώσι κόσμημα. Ἡ σκόπιμος ἐσωτερικὴ διαρρυθμῖσις πρέπει νὰ ἀντικατοπτρίζεται εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ σαφοῦς τρόπου πιστῆ μένουσα εἰς τὴν ἀλήθειαν. Εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν δὲν ἐπιτρέπεται τὸ ἐξωτερικὸν εἰς βιάρος τῆς ἐσωτερικῆς διαρρυθμίσεως νὰ ἀποκίση δυσανάλογον διακόσμησιν προόψεως, ἅτινα δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς κακὰ συμπεράσματα καὶ ἤθελον διαταράξει τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγάπην τῶν ἐνοίκων του.

Τὸ σχολεῖον δέον ἐσωτερικῶς ὡς καὶ ἐξωτερικῶς νὰ εἶναι ἀρμονικὸν καὶ ἐγγώριον εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ τὴν διάταξιν. Οἱ χώροι ἐντὸς τῶν ὁποίων διέρχονται τὰ παιδιά πολλῶν ἐτῶν ζωῆν δὲν πρέπει νὰ στεροῦνται εὐαρέστου ἐντυπώσεως, νὰ ὦσιν φωτεινά, εὐχάριστα. Τὸ παιδίον πρέπει ὅχι μόνον ἀντίληψιν τῆς τάξεως, ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ὠραίου ἀπὸ τὸ σχολεῖον νὰ συμπαραλάβῃ εἰς τὸν οἶκον καὶ κατόπιν εἰς τὸν βίον του. Πόσον ἐσφακμένη εἶναι ἡ ἀντίληψις πρὸς ὅτι ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν διαμόρφωσιν τῶν σχολείων τῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων καταδεικνύουσα τὰ εἰς τὰ διάφορα ταῦτα μέρη ἀνεγερθέντα δημοτικὰ σχολεῖα. Καὶ ὅμως θὰ ἡδύναντο τὰ τοιαῦτα οἰκοδομήματα, ἐὰν τοῖς ἐδίδοτο ὄψις συγγενῆς πρὸς τὰ λοιπὰ ἐγχώρια τοιαῦτα ἐπωφελῶς εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ χωρίου νὰ συμβάλλωσι χωρὶς συγχρόνως ὁ ἰδιαίτερός των χαρακτήρ νὰ παραβλαφθῇ.

Ἄλλ' ὡς μεγαλιτερον δυστύχημα δέον νὰ χαρακτηρίσωμεν, τὸ διὰ διὰ τοὺς διαφόρους τό-

πους ἔχουσι συνταχθῆ καὶ καθιερωθῆ ὠρισμένα σχέδια δημοτικῶν σχολείων, ἅτινα ἐφαρμόζονται ἀδιακρίτως εἰς πᾶν μέρος τῆς Ἑλλάδος ὅπου παρίσταται ἀνάγκη. Δύναται βεβαίως διὰ τὰς διαφόρους κλάσεις τῶν σχολείων νὰ ὑπάρχωσι τὰ αὐτὰ οἰκοδομικὰ προγράμματα, ὅχι ὅμως καὶ τὰ αὐτὰ σχεδιαγράμματα. θεμελιῶδες ἀξίωμα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι τὸ ὅτι πρῶτον πρέπει νὰ καθορίζεται ἡ θέσις τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ οἰκοδομήματος, οἰασθῆποτε σημασίας καὶ ἂν εἶναι τοῦτο, καὶ εἶτα ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς νὰ συντάσσονται τὰ σχέδια. Ἐργον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπὶ τοσοῦτον θεωρεῖται τελειότερον ὅσον καλλίτερον ἴσταται εἰς τὴν θέσιν του, ὅταν φαίνεται ὡσεὶ ν' ἀνεφύη ἐκ τοῦ ἐδάφους. ὅταν εὐρίσκεται ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ μὲ τὸ περιβάλλον αὐτῶν. Ἄν οἰκοδομήμα τι, θεωρεῖται τέλειον ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀπόψεως, ἐν τῇ θέσει ἐν ἣ εὐρίσκεται, δὲν ἔπεται ὅτι θὰ ἐξακολουθήσῃ ἂν τοιοῦτον μεταφερόμενον εἰς οἰανδήποτε ἄλλην θέσιν. Ὅθεν τὸ γινόμενον δύναται νὰ χαρακτηρηθῆ ὡς ἀρχιτεκτονικῶς σολοικισμός. Δυστυχῶς τὸ τοιοῦτον σύστημα δὲν εἶναι καθιερωμένον μόνον διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους σκοποὺς πληροῦντα δημόσια οἰκοδομήματα καὶ δὴ σοβαρωτέρας σημασίας ὡς τὰ εἰς διαφόρους ἐπαρχιακὰς πόλεις ἀνεγειρόμενα δικαστήρια. Ὅχι μόνον διὰ τὸν ἀνωτέρω λόγον τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ ἀσυγχώρητον σφάλμα ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἕξῃς. Ὁ ἐπισκεπτόμενος τὰς διαφόρους ἐπαρχιακὰς πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ἑλλάδος καὶ συναντῶν εἰς ἐκάστην αὐτῶν πάντοτε τὰ αὐτὰ πανομοιότυπα οἰκοδομήματα φυσικὰ θὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑφίσταται παντελῆς ἔλλειψις καλλιτεχνικοῦ παραγωγικοῦ πνεύματος. Πάντα ὅσα ἀναφέραμεν περὶ τῶν σχολείων ἰσχύουσιν ἀναλόγως διὰ πάντα τὰ οἰκοδομήματα τὰ κοινοτικά, δημοτικὰ ἢ δημοσία οἰονδήποτε σκοπῶν καὶ ἂν ἐξυπηρετοῦσι ταῦτα καὶ ὅταν ἀνεγείρονται εἰς κωμοπόλεις ἢ χωρία. Ὁ ἱκανὸς ἀρχιτέκτων δύναται νὰ τὰ φέρῃ εἰς ἀρμονίαν μὲ τὰ ἄλλα ὑπάρχοντα οἰκοδομήματα καὶ τὸ ἐν γένει περιβάλλον καὶ νὰ διατηρήσῃ συγχρόνως τὸν ἰδιαίτερον εἰς ἕκαστον ἀτομικὸν χαρακτήρα.

Πρέπει προσέτι νὰ ληφθῇ μέριμνα, ὅπως προφυλαχθῶσι τὰ χωρία καὶ αἱ κωμοπόλεις κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν σχεδίων ἐπεκτάσεως αὐτῶν ἀπὸ ἀνάλογα πρὸς τ' ἀνωτέρω σφάλματα. Δὲν ἔγκεται μόνον εἰς τὰς ἀκαλαισθήτους νέας οἰκοδομὰς ἢ τὰς μεταρρυθμίσεις τῶν παλαιῶν εἰς τὰ ἄλλα οἰκοδομικὰ ἔργα, τὸ ὅτι

αἱ εἰκόνες τῶν χωρίων καὶ τῶν τοπίων μας συνήθως παρέχουσι τόσον ἀξιοθρήνητον ἐντύπωσιν. Τοῦτο ἔγκειται καὶ εἰς ἄλλο αἷτιον ἐπίσης σοβαρόν. Καθόσον ἡ εὐχάριστος εἰκὼν ἐνὸς χωρίου δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν μεμονωμένων προσώπων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐν συνόλῳ παραστάσεως ἐντὸς τοῦ περιθωρίου, ἐν ᾧ τὰ διάφορα οἰκοδομήματα ἀντιπαρατάσσονται.

Οὐχὶ ὁ γεωμέτρης, ἀλλὰ μόνον ὁ σόφρων ἀρχιτέκτων εἶναι ἱκανὸς νὰ προῖδῃ τὰς εἰκόνας ἐκείνας, αἵτινες ἐπὶ σχεδίου ἀπαξ συνταχθέντος χωρίου τινὸς ἢ κωμοπόλεως θὰ παραχθῶσι ποτέ. Αἱ παλαιαὶ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία εἶναι ὠραῖαι, γραφικαὶ καὶ ἰδιόρυθμοι, διότι κατὰ τὴν γένεσιν αὐτῶν ἐπὶ πολλὰς γενεὰς μόνον τὸ πρακτικὸν πνεῦμα διηύθυνε διὰ τὰς ἐκάστοτε ἀναγκαίας μεταρρυθμίσεις. Ἐκ τῆς ἀνάγκης ἀνεφύοντο αἱ ἀπαιτήσεις καὶ αὗται δὲν ἦσαν ἔργον ἐνὸς καὶ μόνου — ὅπως σήμερον γεωμέτρου τινὸς — ἀλλὰ τοῦ συνόλου τῶν κατοίκων ἐντὸς ὁλοκλήρου περιόδου. Δὲν εἶναι ἀπλή σύμπτωσης τὸ ὅτι ἡ γραφικὴ ἐντύπωσις προέκυψε τόσον ἐπιτυχῶς κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον.

Τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα ὑπὲρ τῆς δημόδους ἑλληνικῆς τέχνης ἐὰν ἐξεστομίζοντο πρὸ οὐχὶ λίαν ἀπομακρυσμένον χρόνον, ἴσως νὰ παρεξηγούντο καὶ προεκάλουν εἰρωνικὰ μειδιάματα. Σήμερον ὅμως ὁπότε μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἐκτιμήσεως ἐγκύπτωμεν εἰς τὴν μελέτην ὅλων τῶν φάσεων τοῦ δημόδους ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῶν προϊόντων αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θὰ εἴμεθα διατεθειμένοι μετὰ τοῦ ἰδίου ἐνδιαφέροντος νὰ ἐπιληφθῶμεν τῆς μελέτης τοῦ παραγωγικότερου ἴσως κλάδου ἕξ ὅσον ἐπεδώθη τὸ δημόδες ἑλληνικὸν πνεῦμα, τουτέστι τῆς δημόδους ἑλληνικῆς τέχνης. Βεβαίως θὰ γεννηθῇ καὶ ἀντίδρασις, τοῦτο ἄλλως τε εἶναι φυσικόν. ἀλλὰ συστηματικῆ καὶ μετ' ἐνδιαφέροντος ἐργασία θὰ ἐπιτύχῃ τοιαῦτα ἀποτελέσματα πρὸ τῶν ὁποίων πᾶσα ἀντίδρασις θὰ ὑποχωρήσῃ. Σκοπὸς τῆς μελέτης τῆς δημόδους ἑλληνικῆς τέχνης εἶναι πρῶτον, ὅπως γνωρίσωμεν τὴν ἱστορίαν αὐτῆς ὄχι μόνον ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καλλιτεχνικῆς τοιαύτης καὶ δευτέρον, ἵνα τὴν πείραν καὶ τὰ διδάγματα, ἅτινα ἐπὶ αἰῶνας ἤδη ἡ δημόδους τέχνη ἀπεθησαύρισε χρησιμοποιήσωμεν πρὸς ἀναλόγως σημερινὰς ἀνάγκας πλὴν, τὸ τονίζωμεν, οὐχὶ ἀντιγράφοντες ἀλλὰ βηθηθῶντες ταῦτα εἰς τὴν φυσικὴν τῶν ἐξέλιξιν, συνδυάζοντες ταῦτα μετὰ τὰς νέας κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης καὶ μετὰ τὰς νέας βιωτικὰς ἀνάγκας.

Διὰ τὴν τῶν κωμοπόλεων καὶ τῶν χωρίων ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὰς συγγενεῖς πρὸς ταύτην τέχνας ἢ δημόδους τέχνην θὰ δώσῃ τὰς μόνως λογικὰς καὶ στερεὰς βάσεις. Περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν μεγάλων πόλεων δὲν πρόκειται ἐνταῦθα.

Πρὸ πάσης ἄλλης σχετικῆς μετ' ἀνωτέρω ἐργασίας πρέπει νὰ καταβληθῇ τοιαύτη ὄπως προκληθῇ τὸ ἐνδιαφέρον ὄχι μόνον τῶν ἐδικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πολλῶν. Οἱ κατ' ἀρχὴν τὰς ἀνωτέρω γνώμας ἀσπαζόμενοι καλὸν θὰ ἦτο συνεννοούμενοι ν' ἀποτελέσουν πυρῆνα καὶ ἀναλάβουν τὴν ἀναγκαίαν μέριμναν. Πρῶτον δέον νὰ καταβληθῇ προσπάθεια πρὸς καθαρισμὸν συλλογῶν. Πρὸς τοῦτο δύνανται νὰ φωτογραφηθῶσι καὶ σχεδιασθῶσι εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος σωζόμενα οἰκοδομήματα, νὰ καθαρισθῶσι λεπτομερῆ τὰ σχεδιαγράμματα τῶν κατόψεων, τομῶν καὶ προσώψεων αὐτῶν. Νὰ προκληθῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν σπουδαστῶν τῶν τεχνικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὰ τοιοῦτον εἶδος θέματα. Προσέτι δὲ νὰ κατασκευασθῶσι καὶ προπλάσματα εἰς μικρὰν κλίμακα ὁλοκλήρων τοιοῦτων οἰκοδομημάτων.

Νὰ συνταχθοῦν σχέδια καὶ κατασκευασθοῦν προπλάσματα ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς δημόδους τέχνης καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημερινῶν προόδων καὶ ἀναγκῶν, θεμάτων ἐξοχικῶν καὶ ἀγροτικῶν, νὰ γίνῃ διδακτικὴ ἀντιπαρατάξις τούτων, πρὸς λύσιν τῶν ἰδίων θεμάτων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπικρατούσης ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως τῆς δαπανηροτέρας καὶ ἀπὸ ὑγιῶς καλλιτεχνικῆς ἀντιλήψεως κατωτέρας.

Νὰ ληφθῶσι μέτρα καὶ ἐξασκηθῇ πᾶσα δυνατὴ ἐπιρροὴ κατὰ τὴν μελέτην καὶ ἀνέγερσιν τῶν κοινῶς σκοποῦς ἐξυπηρετούτων οἰκοδομημάτων, ὡς σχολεῖον, δημαρχεῖον κλπ. ἰδιαιτέρως ὅμως τῶν ναῶν, ὅπως αὕτη γίνῃ ὑπὸ τὸ πνεῦμα λιτῆς πρὸς τὸν χαρακτήρα τοῦ τόπου, τῆς περιβαλλούσης φύσεως καὶ τοῦ λαοῦ ἀνταποκρινομένης καὶ ὑποδειγματικῆς ἀρχιτεκτονικῆς μετὰ διατήρησιν τῶν καλλόνων τοῦ χωρίου καὶ τοῦ τοπίου. Νὰ γίνωνται δημοσιεύσεις καὶ ἀνακοινώσεις εἰς τὰ εἰδικὰ περιοδικὰ μελετῶν καὶ ἐργασιῶν σχετικῶν μετὰ ἀνωτέρω. Καὶ ἐν γένει ὅτι ἄλλο ἢ θελε κριθῆ ὠφέλιμον καὶ ἐξυπηρετοῦν τὸν σκοπόν. Ἀνάλογος ἐργασία δέον νὰ γίνῃ καὶ σχετικῶς μετὰ τοὺς ἄλλους κλάδους τῆς δημόδους ἑλληνικῆς τέχνης ὡς ἐν ἀρχῇ ἀνεφέραμεν.

ΕΜΜ. Α. ΚΡΙΕΖΗΣ

Ἀρχιτέκτων.